

gyan például a korai idők mártírjai?) Somlyó Zoltán *Csóktalanság* című verse (mely a *Dél van* kötetében Szegeden jelent meg 1910-ben) a szent aszketizmusát állítja elének.

CSÓKTALANSÁG

Béke tevéled, assisi Ferenc
és minden aszkéta szentek!
Harcos szívembe ti mindennap
bús processzióra mentek.

Elül a tömjén fellege száll,
az apró érutakon által.
S jöttek utána, csontos fiúk,
vékony, kivérezett lábbal.

S az idegen vér a szívembe reked,
ahol én, a nagy Szánalom, fekszem.
S a ti fájdalmas szívetek fáj nekem is,
ó, hidd el, szent, szőke Ferencem.

Sok csóktalan, tagadott asszonyotok
az ajkát mind nékem kínálja...
Béke tevéled, assisi Ferenc,
a csóktalanság fölkent királya!

A *Csóktalanság*ban a lírai én az aszkéta szenteket szólítja meg, névről a „szőke Ferenc”-et, a szegénység, a szüzesség és az engedelmesség tiszta szívű képviselőjét, amint „kivérezett lábbal” indulnak a szívében „bús processzióra”. E belső terek kavargó mindennapos körmenetben mintha azonosulna is a szent eszméivel, legalábbis részlegesen. Ám a „Sok csóktalan, tagadott asszony”...

3. A típusjellemzőkről

Ebben a fejezetben – a verbális és képi összetevőből felépített kommunikátumok tipológiai vizsgálatának keretében – verbális szövegek által ihletett vizuális és verbális műveket vettem vizsgálat alá. Az ’elsődleges’ verbális szövegek zömmel a Bibliából való, kisebb részben legendák, a ’másodlagos’ verbális művek csoportja pedig egyfajta tematikus válogatás a magyar irodalom klasszikusainak alkotásaiból. A bibliai szövegek, illetőleg a legendák által inspirált vizuális művek, illusztrációk kisebb hányada a *Biblia Sacra* című kiadványból, nagyobb része pedig Kass János jubileumi albumából (KASS: 1997.) származik. (Más vizuális reprezentációkra legfeljebb jegyzetszerűen utaltam.) Az ily módon egymással megegyező befogadási térbe került verbális és képi összetevők nagyjából egyidejű interpretálásával lehetővé vált a közöttük fennálló tematikus, motívus stb. összefüggések, párhuzamok és eltérések bemutatása, megvilágítása. A klasszikus magyar líra legjavából válogatott ’másodlagos’ verbális szövegek, illetőleg részletek fő funkciója az, hogy árnyaltabbá tegyék, elmélyítsék, újabb elemekkel egészítsék ki, lényegében a magyar irodalom történetében kontextualizálják a komplex vehikulumokat.

Alkotóik: Ady Endre, Arany János, Babits Mihály, Juhász Gyula, Komjáthy Jenő, Kosztolányi Dezső, Madách Imre és Somlyó Zoltán. Hasonlóan jár el Kass János is, amikor nem csupán címszerűen, hanem verbális, zenei nyelvi stb. elemek applikálásával a magyar irodalom, zene stb., tágabban a magyar, még tágabban az európai és az egyetemes művelődés történetében kontextualizálja képeit vagy plasztikáit. (Lásd a 7. és részben a 8. fejezetben.)

A verbális és vizuális összetevők ilyenformán egy hármas, külön-külön is erősen strukturált viszonyrendszert jelenítenek meg. Ebben a rendszerben „az alfa és az ómega” az Ige, a Logosz (‘szó’, ‘beszéd’), amit az idők, a különböző korok és szerzők a maguk módján képeznek le, a saját kifejezőeszközeikkel fogalmaznak meg, és egyre terebélyesebb verbo-vizuális korpuszként örökítenek tovább.

Az intertextuális, illetőleg intermediális kapcsolatok különböző jellegűek. A ‘szövegváltozat’ egyszer híven, szorosabban követi a genotextust (lásd például Kass János *Noé és Noé bárkája* című rézkarcát az 5. és a 6. ábrán vagy Babits Mihály *Dániel éneke* című költeményét az 1.6.2. alatt stb.), másszor csupán motivikusan utal rá (lásd például Kass János *Mózes / Az öldöklő angyal* című rézkarcát a 12. ábrán, továbbá Juhász Gyula *Ádám halála* című szonettjét az 1.1.3. alatt). Adott esetben – nyilvánvalóan – religiózus, más esetben – megint nyilvánvalóan – inkább világius vagy legalábbis kevésbé szakrális. Az előbbi a **BS** illusztrációi példázhatják, az utóbbit Kass Jánoséi. Olykor történelmi, társadalmi, esetleg aktuálpolitikai dimenzióba állítja a témát a szerző (lásd például Kosztolányi Dezső *Ádám* című verbális ‘szövegváltozatát’ az 1.1.3. alatt vagy Ady Endre *Noé bárkája* című költeményét az 1.2.3. alatt, esetleg Kass János *Dániel próféta* című rézkarcát a 15. ábrán stb.), olykor pedig személyes életérzései kifejezőjévé hangolja át (lásd például Juhász Gyula *Izsák sírása* című költeményét az 1.4.3. alatt vagy Kosztolányi Dezső *Mózes imája* című versét az 1.5.3. alatt, esetleg Kass János *Jónás a cethalban* című rajzát a 16. ábrán stb.). Úgy tűnik azonban, hogy a vizuális ‘szövegváltozat’-ok általában motiválhatóbb módon szövődnek a genotextushoz és / vagy az általa generált óriási korpuszhoz, mint a verbális fenotextusok, parafrázisok, amelyek közül egyik-másik igen csak átértelmezi az adott témát.

Ami az elméleti keretben a PETŐFI által definiált (2) / ‘Kp ← Vb’ jelű alcsoport produktivitását illeti (lásd a 0.2. alatt), egyfelől szeretném megjegyezni, hogy típusjellemzői szükséges és elégséges szemponttal szolgáltak a vizsgálatba bevont komplex kommunikátumok megközelítéséhez, elemzéséhez, illetőleg vázlatos kommentálásához. Az alosztályképzés meghatározó tényezői a tematikus, motivikus és főként az intertextuális, illetőleg -mediális relációk lehetnének. Másfelől viszont szeretném hangsúlyozni, hogy az itt feldolgozott, mégoly terjedelmes és strukturált anyag is legfeljebb szolid mintavételnek tekinthető a verbális szövegek által ihletett vizuális (és verbális) művek rendkívül gazdag családjából, azon belül is elsősorban a bibliai szövegek alapján létrehozott vizuális (és verbális) alkotások nem kevésbé gazdag csoportjából. Ezért az altípus rendszerezését egyelőre korainak, elhamarkodottnak és hiányosnak érezném. Klasszifikációját nyilván csak a mintavétel növelése viheti előbbre.